

Özgün Makale

Covid-19 Pandemisi Sürecinde Kırsal-Kentsel ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Uzaktan Eğitime Etkisi*

The Effect of Rural-Urban and Socio-Economic Differences on Distance Education in the Covid-19 Pandemic Process

Nihal Şirin PINARCIOĞLU¹
Aysegül KANBAK²
Makbule ŞİRİNER ÖNVER³

Öz

2019 yılı sonundan itibaren tüm dünyayı etkisi alan Covid-19 pandemisi, toplumsal yaşamın her alanını etkilemiş, zorunlu bir değişime neden olmuştur. Bu alanlardan biri de eğitimidir. Pandemiyle birlikte, her eğitim düzeyinden okullar kapanmış, bilgi iletişim teknolojilerinin kullanıldığı uzaktan eğitim sistemine hızlı bir geçiş yaşanmıştır. Öğrenciler uzaktan eğitim sürecini; sınıf, cinsiyet, ırk/etnisite, göçmenlik, engellilik, yerleşim yeri gibi farklılıklara göre deneyimlemektedir. Bu farklılıklar, uzaktan eğitimin gerektirdiği bilgi ve donanımına sahip olmayı ve gerekli teknolojiye erişimi doğrudan belirlemektedir ve eğitimde neoliberal kapitalist sistemin ortaya çıkardığı eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Bu çalışma, süreçten üniversite öğrencilerinin nasıl etkilendiğine, Batman Üniversitesi öğrencilerinin deneyimleri üzerinden odaklanmaktadır. Bu kapsamda, 1250 öğrenciyi kapsayan bir anket çalışması gerçekleştirilmiş, öğrencilerin sosyo-ekonomik durumlarına ve kırsal-kentsel yerleşim yerlerine göre uzaktan eğitim süreçlerini betimleyen bir analiz yapılmıştır. Sonuçlar, öğrencilerin bu süreçten çoğunlukla olumsuz etkilendiklerini, özellikle sosyo-ekonomik ve yerleşim yeri farklılıklarının eşitsizlikleri derinleştirdiğini açığa çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan eğitim, kırsal-kentsel farklılıklar, sosyo-ekonomik eşitsizlik, dijital eşitsizlik, Covid-19 pandemisi.

Abstract

The Covid-19 pandemic has affected the whole world since the end of 2019 and has necessarily changed almost all aspects of social life. One such aspect is education. With the pandemic,

* Makale başvuru tarihi: 15.03.2021. Makale kabul tarihi: 26.04.2021.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Batman Üniversitesi, nihalsirin.pinarcioglu@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4444-0783

² Dr. Öğr. Üyesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Batman Üniversitesi, aysegul.kanbak@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4556-3582

³ Dr. Öğr. Üyesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Batman Üniversitesi, makbule.siriner@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5377-7521

schools of all kinds have temporarily closed and a fast change took place towards distance learning models based on knowledge-information technologies. Students' experience of distance learning is dependent on a variety of factors such as class, sex, race/ethnicity, migration, disability, and location. These factors not only strengthen the need for necessary knowledge and technology to access distance learning, but also deepen the inequalities bred by the neoliberal capitalist system in education. This study looks at how students have experienced this process by focusing on the experiences of the students of Batman University. A survey was made encompassing of 1250 students. This survey took into account the socio-economic status of students, as well as their locations, to picture their experience of distance learning. The conclusion suggests that students have largely been negatively effected by this process and that differences in socio-economic status and location have deepened already existing inequalities.

Keywords: Distance learning, rural-urban distinctions, socio-economic inequalities, digital divide, Covid-19 pandemic.

Giriş

2019 yılının sonunda koronavirüs türü olan SARS-CoV-2'nin Çin'de ortaya çıkması ve tüm dünyayı etkilemesi nedeniyle 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından küresel salgın ilan edilmiştir (WHO, 2020). Özellikle kentleşmenin artmasıyla ülkeler arasındaki kolay ve hızlı ulaşım ağları, Covid-19'un dünyada hızla yayılmasına neden olmuştur. Tüm dünyayı sarsan Covid-19 pandemisi, birçok alanda değişikliklere neden olmuş, neoliberal kapitalist sistemin yol açtığı eşitsizlikleri artırmıştır. Küresel sermayenin bu süreçten etkilenmemesi için birçok önlem paketi hızla gündeme getirilirken, toplum yaşamını ve sağlığını koruyacak önlemlerin alınması bu kadar öncelikli ve hızlı gelişmemiştir. Pandeminin olumsuz etkilediği alanlardan biri de eğitimidir. Dünyanın birçok ülkesinde, diğer eğitim kademeleriyle birlikte yüksek öğretimde de yüz yüze eğitime ara verilerek, çeşitli çevrimiçi platformların kullanıldığı uzaktan eğitime geçilmiştir. Ancak, uzaktan eğitime bu ani geçiş, öğrenciler için eşitsiz şartları beraberinde getirmektedir.

Neoliberal küreselleşme sürecinde gittikçe artan ve form değiştiren kentsel yoksulluğun pandemiyle birlikte daha sarsıcı hale gelmesi, bu bağlamda işsizliğin yaygınlaşması ve kentsel hizmetlere ulaşamama, eşitsizlikleri derinleştirirken, farklı sosyo-ekonomik durumlardaki öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerini de etkilemektedir. Yeterli gelire sahip olmayan öğrencilerin uzaktan eğitimin gerektirdiği teknik donanım ve materyale sahip olamamaları ya da uygun konutlarda ve yerleşim yerlerinde yaşamamaları sürecin en önemli belirleyenleri olmaktadır. Yeterli geliri olmayan birçok öğrenci, uzaktan eğitimin gerektirdiği internet erişimi ve bilişim ekipmanlarına sahip değildir ve bu durum dijital eşitsizliği ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan, işten çıkarmaların sıklaştığı bu dönemde, hane üyeleri işsiz kalan çoğu öğrenci, evin geçimini sağlamak için ücretli bir işte çalışmak zorunda kalmakta ve dersleri takip etmeleri mümkün olmamaktadır. Bu süreçte yükseköğretimde yüz yüze eğitime ara verilmesiyle birlikte çoğu öğrencinin ailelerinin yanına dönmesi de söz konusudur. Tüm hane üyelerinin, çoğunlukla yeterli büyüklükte olmayan bir konutta tüm gün bir arada olma zorunlulukları nedeniyle, öğrencilerin ev ortamında derslere katılabilecek ya da ders çalışabilecek konfora sahip olması mümkün olmamaktadır.

Kentsel ya da kırsal yerleşim yerlerinde yaşama durumu da eğitime erişimde eşitsizliklerin önemli belirleyenlerinden biri olmaktadır. Kentlerde yetersiz ya da hiç geliri olmayan hanelerde yaşayan öğrenciler, geçinme açısından kırsaldaki öğrencilere göre daha dezavantajlı durumdayken, kırsalda yaşayan öğrencilerin internet gibi altyapı hizmetlerine erişimde kentlere göre daha dezavantajlı olmaları söz konusudur.

Bu çalışma, pandemi nedeniyle yüksek öğretimde hızlı bir geçişin yaşandığı uzaktan eğitim sürecini ve bu süreçte yaşanan eşitsizlikleri, Batman Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencilerin deneyimleri üzerinden ele almaktadır. 1250 öğrenciye uygulanan anketin sonuçlarına dayanan bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin sosyo-ekonomik durumlarının ve yaşadıkları yerleşim yerlerinin uzaktan eğitim sürecini nasıl etkilediğini açığa çıkarmaktır.

Uzaktan Eğitim ve Eşitsizlikler

Uzaktan eğitim öğrenci ve öğretmenin fiziksel olarak aynı mekânlarda olmadıkları, bazı elektronik ve mekanik araçlarla öğretimin yapıldığı durumları ifade etmektedir. Aynı fiziksel kapalı mekânda bulunmadan, öğrencinin yaşadığı yerde eğitime katılmasını çeşitli araçlar ile mümkün kılan, yüz yüze eğitimden farklılıklar içeren bir eğitim yöntemidir (Kaya, 2002, s.10). 1728'de Boston Gazetesi'nin mektup ile başlattığı stenografi eğitimi ile uzaktan eğitimin başladığı kabul edilmektedir (Telli Yamamoto ve Altun, 2020, s.26) ve çağın teknolojik gelişimine uygun iletişim araçları ile geliştirilen bir yöntem olarak günümüze kadar gelmiştir.

Üniversite eğitimini uzaktan eğitim ile gerçekleştiren üniversiteler arasında en iyi bilinen örnek 1969 yılında kurulan İngiltere'deki Open University (Açık Üniversite)'dir. Üniversitenin hedef kitlesini öncelikle eğitim olanağı bulamamış, çoğunlukla ekonomik ve ailevi nedenlerle eğitime devam edememiş, kır-kent arasındaki farklılıklardan dolayı üniversite eğitimine dahil olamayanlar oluşturmaktadır (Kaya, 2002, s.71). Bu açıdan uzaktan eğitim, öğrenciler için öğrenmede esneklik ve koşulları kontrol edebilme gibi avantajlar sağlamaktadır ve pandemi öncesinde dezavantajlı kesimin öğrenimini sürdürebilmesi için önemli bir olanak olarak görülmüştür.

Ancak öte yandan uzaktan eğitim, teknolojik araçlara erişimi ve bu araçları kullanabilmeyi gerekli kılmaktadır ve bu açıdan eşitsizlikler yaratmaktadır (Joosten ve Cusatis, 2020). 1980'lerde Amerika Birleşik Devletleri ve sonrasında Avrupa Birliği içinde dijital eğitime yoğun ilginin başladığı süreçte, özellikle dezavantajlı gruplar açısından eşitsizlikleri artıracığı da ileri sürülmüştür (Nerse, 2020, s. 2).

Pandemi sürecinde uzaktan eğitim sürecine hızlı bir geçiş zorunluluğu doğmuştur; çünkü salgın ortamında eğitimin devam ettirilebilmesinin dijital eğitimle mümkün olabileceği genel kabul görmüştür. Ancak yapılan birçok çalışma özellikle yeterli bir oryantasyon ve hazırlık sürecinin olmadığı, gerekli altyapı ve imkanların sağlanmadığı ülkelerde, eğitim kurumlarının dijital eğitim sistemine hazır olup olmadığını sorgulamaktadır (Houlden ve Veletsianos, 2020).

Nitekim yüz yüze eğitime göre dizayn edilen müfredatları ile uzaktan eğitime geçen üniversitelerin pek çoğu yetersiz altyapıları ile sorunlar yaşamaktadırlar. Öğretim elemanlarının kendi aralarında ve öğrenciler ile sağlıklı iletişim kurabilecekleri kanalların olmaması (Can ve Köroğlu, 2020, s.376), kurulan uzaktan eğitim sistemine ilişkin yeterli bilgilendirilmelerin yapılmaması da karşılaşılan sorunlardan bazılarıdır.

Türkiye'de de yüz yüze eğitimde çok elzem olmayan ya da kullanılmayan pek çok yöntem ve teknolojik cihaz, eğitimin olmazsa olmazı haline gelmişlerdir. Dünyada pek çok seçkin üniversite pandemi öncesinde de yüz yüze eğitimi desteklemek için uzaktan eğitimde kullanılan bazı yöntemleri/araçları (testler ile özdeğerlendirme, öğrencilerin fikirlerini paylaştığı forumlar vb.) kullanmakta idi. Ancak Türkiye'de uzaktan eğitim veren birkaç üniversite dışında üniversiteler uzaktan eğitime altyapı, uygulama ve deneyim olarak uzak olmuşlardır. Pandemi sürecinde üniversitelerin olanaklarının farklılığı belirginleşmiştir. Küçük kent ve büyük kent üniversiteleri arasında olanaklar açısından uçurum bulunmaktadır. Bu eşitsizliklere yol açmaktadır. Eşit olmayan üniversitelerde okuyan öğrenciler eşitsiz ortamlarda eğitimlerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar (Nejla Kurul ile Söyleşi, 2020). Tüm üniversitelerin uzaktan eğitime geçtiği pandemi

sürecinde evinde internet bağlantısı, bilgisayar olmayanların eğitimlerinde aksamalar ortaya çıkmakta, bu durum var olan eşitsizliği arttırmaktadır (Kocabaş, 2020, s.406). Öğrenciler uzaktan eğitim için gerekli araç-gerece sahip olmalarının yanı sıra ev ortamının da uzaktan eğitime uygun, düzenli çalışabilecekleri bir mekân olması gerekir (Can ve Köroğlu, 2020, s.374).

Uzaktan eğitim önündeki en büyük engellerden birisi yoksulluk olarak görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan öğrenciler uzaktan eğitime erişimde daha büyük sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Pedagojik sorunlar, teknolojiye ulaşamama, altyapı yetersizliği, maddi sıkıntılar öğrencilerin uzaktan eğitimde yüz yüze kaldıkları dezavantajlar olmaktadır. Özen (2020) bu sorunların ileride bireylerin refah düzeylerini etkileyeceğini ve bu nedenle uzaktan eğitim sistemi etkin hale getirilirken fırsat eşitliğinin ve erişilebilirliğin sağlanmasının da önemli olduğunu belirtmektedir.

Öğrenciler, uzaktan eğitimi gerçekleştirebilecek koşullara sahip olmadığında eğitimden umulan kazanım gerçekleşmemektedir. Öğrencilerin ve ailelerinin içinde buldukları yoksulluk, uzaktan eğitimde, eğitimsel sorunların temel kaynağını oluşturmaktadır. Uzaktan eğitim, fırsat eşitliği politikası gereği tüm öğrencilere açık olsa da, eşitsiz koşullar altında yaşayanlar için fırsat eşitliğinden söz etmek mümkün değildir. Uzaktan eğitim eşit olmayan koşullarda yaşayanların durumlarını gözlememekte, telafi edici yaklaşımlar gündeme gelmemektedir (Yıldız ve Akar Vural, 2020, s.562). Öğrencilerin maddi imkanlar açısından eşit düzeyde olmaması uzaktan eğitim sürecinde bu eşitsizliği daha görünür kılmıştır. Var olan eşitsizliklerin üzerine uzaktan eğitim ile belirginleşen ve öğrencilerin eğitimini doğrudan etkileyen dijital eşitsizlik eklenmiştir.

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki kişilerin ve toplulukların bilgi iletişim teknolojilerini kullanımında ve bu teknolojilere erişimde yaşadıkları *dijital eşitsizlik (dijital uçurum/dijital bölünme)* olarak tanımlanan bu eşitsizliğin (OECD, 2001, s.5; Rogers, 2001, s.1; Moore vd., 2018, s.1), eğitimde var olan eşitsizlikleri derinleştireceği öngörülmüştür. Nitekim bu teknolojilere erişebilmek ve kullanabilmek, hem ülkelerin hem de bireylerin sosyo-ekonomik koşullarıyla doğrudan ilişkilidir.

Ülke bazında dijital eşitsizlikler daha çok; gelir, kırsal-kent, yaş, cinsiyet ve etnisite temelinde yaşanmaktadır (Hüsniüoğlu ve Öztürk, 2017, s.16). Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin çoğunlukla kırsal alanda yaşayan nüfusu ve sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı grupları açısından uzaktan eğitimin sorunlu olduğu, dijital eşitsizliklerin yaşandığı, genel olarak kabul edilmektedir (Nerse, 2020, s. 4).

Pandemi Döneminde Uzaktan Eğitimi Konu Edinen Çalışmalar

Uzaktan eğitime geçilmesi ile birlikte ortaya pek çok sorun çıkmıştır. Yaşanan duruma sosyal bilimler alanından gerçekleştirilen araştırmalarla tepki verilmiş, durumun değerlendirildiği, analizlerinin yapıldığı ve çözüm önerilerinin sunulduğu çalışmalar yapılmıştır. Uzaktan eğitim literatürü, ağırlıklı olarak zorunlu eğitime (ilk, orta, lise) yönelik çalışmalardan oluşmakla birlikte, üniversitelerin uzaktan eğitim süreçlerini öğrenciler, öğretim üyeleri ve üniversiteler açısından değerlendiren çalışmalar da bulunmaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye’de uzaktan eğitimde karşılaşılan sorunları öğrenciler bazında ele alan ve değerlendiren çalışmalar üzerinde yoğunlaşmıştır.

Özer ve Suna (2020), “COVID-19 Salgını ve Eğitim” isimli çalışmalarında, uzaktan eğitimin “normal” durumda dezavantajlı kesimler için avantajlı bir eğitim imkânı olduğunu ancak pandemi sürecinde uygulamaya alınan uzaktan eğitimin daha önce çok farkında olunmayan sorunları ortaya çıkarttığını belirtmektedirler. Ağırlıklı olarak pandemi öncesinde geleneksel eğitim sürecine katılmayan bireylerin öğrenme hızına uygun şekilde yapılandırılan uzaktan eğitim,

okulun sunduğu sosyal çevreyi ortadan kaldırarak, öğrenciler arası etkileşimi engellediği için eleştirilmiştir. Pandemi ile zorunlu hale gelen uzaktan eğitim, akran eğitimi ve motivasyonu ortadan kaldırmıştır. Öğrenciler kendilerini yalıtılmış hissetmekte, işbirliğine dayalı çağdaş eğitim süreçlerine dâhil olamamaktadır. Yüz yüze eğitimden uzaktan eğitime geçilmesi ile öğrenciler arasındaki eşitsizlikler, öğrencilerin evlerinde sahip olduğu imkanlar, velilerin eğitim düzeyleri, öğrenciler arasındaki dijital okur-yazarlık farkları ortaya çıkmış ve bu da öğrencilerin eğitimlerini doğrudan etkilemiştir (Özer ve Suna, 2020).

Hayır Kanar ve Görgülü Arı (2020), “Covid-19 Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitimdeki Sınavlar Hakkında Öğrenci Görüşleri” başlıklı makalelerinde, uzaktan eğitimde yapılan sınavlara ilişkin sosyal bilgiler ve fen bilimleri öğretmen adaylarının görüşlerini tespit etmeye çalışmışlardır. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının internete erişimdeki yetersizlikler ve alt yapı sorunları gibi nedenlerden dolayı sınav yerine genellikle ödev yöntemini tercih ettikleri ortaya çıkmıştır.

Çelik ve Şahin Ayyüce (2020), “Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitim Sürecinde Eğitimsel Eşitsizliklerin Yeniden Üretimi” isimli çalışmalarında uzaktan eğitimde yaşanan güçlükler ve dijital eşitsizliğin etkileri üzerinde durmuşlardır. Araştırmada yoksullar, göçmenler gibi dezavantajlı kesimlerin uzaktan eğitimin gerektirdiği teknolojik araçlara sahip olamadıkları için uzaktan eğitime katılamadıkları belirtilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin de bilgilendirme, teknik destek, dijital araç kullanabilme konularında eksiklik yaşamaları da diğer bir sonuç olarak paylaşılmıştır. Çelik ve Şahin Ayyüce (2020, s.618) öğrencilerin uzaktan eğitim araçlarına erişebilen-erişemeyen, kullanabilen-kullanamayan farkının oluştuğunu ve bunun eğitimlerine yansındığını, dijital eşitsizliğin eğitim faaliyetlerine katılımı etkilediğini belirtmişlerdir.

Var olan toplumsal eşitsizlikler, pandemi kısıtlamaları ile birlikte uzaktan eğitim sürecinde de kendini göstermiştir. Nerse (2020), üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada, kır-kent bağlamında sosyo ekonomik eşitsizliğin uzaktan eğitimdeki görünürlüğüne bakmıştır. Çalışma, uzaktan eğitimde dijital eşitsizliğin, sosyal-ekonomik ve kır-kent farklılaşmalarında daha belirgin olduğunu ortaya koymuştur.

Can ve Köroğlu (2020), yaptıkları çalışmada uzaktan eğitimde hem öğrenciler hem de eğitim emekçilerinin durumunu incelemişler ve pandemi döneminde gerçekleştirilen uzaktan eğitim ile ilgili uygulamalara yönelik sorunların nedenlerini tartışmışlardır. Eğitimde kazanılması ve verilmesi istenen bilginin, değerlerin, yaklaşımların öğrencilere aktarılmasında uzaktan eğitimin tek başına yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Uzaktan, online olarak verilen eğitimin neredeyse tamamının internet üzerinden gerçekleştirilmesi nedeniyle internet altyapısındaki yetersizlikler, bilgisayar olmaması, öğrencinin bulunduğu fiziksel ortamın ve koşulların uygunsuzluğu, öğrencinin motivasyonu gibi etmenlerin eğitimin niteliğini etkilediği belirtilmektedir.

Pandemi döneminde gerçekleştirilen uzaktan eğitimde yaşananlara ilişkin öğrencilerin algısının ölçülmesi ve buradan ulaşılan sonuç ile bir geri besleme yapmayı hedefleyen Orçanlı ve Bekmezci (2020) çalışmalarını Mersin’de bulunan iki üniversitenin öğrencileri ile gerçekleştirmişlerdir. Yapılan çalışma ile öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik algılarının demografik faktörler ile ilişkisini ortaya koymaya çalışmışlardır. Aynı zamanda mekândan bağımsız olarak sanal bir ortamda, öğrenci ve öğretmeni bir araya getirdiğini belirttikleri uzaktan eğitimin, öğrenciye bağımsız bir öğrenim ortamı sağladığını belirttiktedirler.

Lisans öğrencileri ile yapılan bir başka çalışma Buluk ve Eşitti (2020) tarafından Çanakkale Üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. Uzaktan eğitim sisteminin, Turizm bölümünde okuyan öğrenciler tarafından nasıl değerlendirildiğinin ölçüldüğü çalışmada, değişken olarak cinsiyet, kişisel uygunluk, uzaktan eğitim algısı, kullanılan program ve destek hizmetleri gibi değişkenler baz alınmıştır. Araştırma sonucunda, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla uzaktan eğitimden memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Yöntem

Salgın ile birlikte daha görünür hale gelen kentsel eşitsizlikleri ve kırsal ve kent gibi mekânsal farklılıkları ortaya çıkarmaya çalışan bu araştırma, betimleyici bir çalışma olup bir nedensellik sunmamaktadır. Anket uygulamasına dayalı olan araştırmanın evreni, Batman Üniversitesinde öğrenimine devam eden toplam 12565⁴ öğrencidir. Araştırmanın örneklemi ise basit rastlantısal yöntemle seçilen 1250 öğrencidir. Anket çevrimiçi uygulanmış, öğrenciler uzaktan eğitim için kullandıkları ALMS Öğrenim Yönetim Sistemi üzerinden anketi cevaplamışlardır⁵. Anket, öğrencilerin çoğunluğunun katılımını sağlamak amacıyla, 2019-2020 öğretim yılının bahar döneminde final ve bütünleme sınavları süresince toplam 15 gün sistemde kalmıştır.

Anket toplamda 39 soru ve 3 bölüm olarak kurgulanmıştır. Soruların hepsi kapalı soru tipine göre hazırlanmış, sadece “diğer” seçenekleri açık soru formunda düzenlenmiştir. Demografik bilgilerin yer aldığı birinci bölümde, cinsiyet, eğitim, gelir, yerleşim yeri gibi genel bilgilerin yanında öğrencilerin ve ailelerinin uzaktan eğitim öncesi ve sonrası dönemde çalışma durumlarına ait sorular yer almaktadır. Anketin ikinci bölümü, uzaktan eğitim deneyimini ortaya çıkarmayı hedefleyerek hazırlanmıştır. Bu bölüm, öncelikle öğrencilerin eğitimlerini devam ettirebilme imkânları, araçları ve bu süreçte yaşadıkları sorunları anlamaya yönelik soruları kapsamaktadır. Bununla birlikte, uzaktan eğitim sürecinin avantaj ve dezavantajlarını ortaya çıkarmaya yönelik sorular da ikinci bölümün içinde yer almaktadır. Anketin son bölümü Batman Üniversitesi'nin uzaktan eğitim sürecinin öğrenciler açısından memnuniyetini ve başarısını ölçmeyi amaçlamaktadır. Daha öznel olan bu bölüm likert ölçeğine göre hazırlanmış, çalışmada bu bölüme ait sorular kullanılmamıştır.

Anket sonucunda toplanan veriler SPSS 21 programına aktarılarak analizleri yapılmıştır. Ankete katılan öğrencilerin dağılımı Tablo 1'de izlenmektedir.

MYO/Fakülte/Enstitü	Frekans	%
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	76	6,1
Fen Bilimleri Enstitüsü	4	0,3
Fen Edebiyat Fakültesi	96	7,7
Güzel Sanatlar Fakültesi	49	3,9
Hasankeyf Meslek Yüksekokulu	1	0,1
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	71	5,7
İslami İlimler Fakültesi	62	5
Kozluk Meslek Yüksekokulu	3	0,2
Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi	299	23,9
Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu	258	20,6
Sağlık Yüksekokulu	27	2,2
Sason Meslek Yüksekokulu	1	0,1
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu	156	12,5
Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu	73	5,8
Teknoloji Fakültesi	25	2
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	17	1,4
Kayıp veri	32	2,6
Total	1250	100,0

Tablo 1: Ankete Katılan Öğrencilerin Devam Ettikleri MYO/Fakülte/Enstitü Dağılımı

⁴ Öğrenci sayıları, Batman Üniversitesi 2020 Yılı Performans Programı'ndan alınmıştır (Batman Üniversitesi, 2020).

⁵ Analizlerde kullanılan veriler, üniversite öğrencilerine çevrimiçi olarak uygulanan ve araştırmacılar tarafından oluşturulan anket yardımıyla oluşturulmuştur. Anketin yapılabilmesi için Batman Üniversitesi Etik Kurulu'nun 7 Temmuz 2020 tarihli ve Karar 2020/3-8 sıra numaralı evrakı ile gerekli izinler alınmıştır.

Ankete, üniversite bünyesinde bulunan hemen hemen her fakülte ve okuldan öğrenciler katılmıştır. Ankete katılan öğrenciler genellikle Batman, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Ağrı, Hakkâri, Şırnak, Şanlıurfa, Van, Muş ve Gaziantep gibi Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan il/ilçe/köylerde ikamet etmektedirler. Bu bölgenin haricinde İstanbul, Adana, Mersin, Antalya, Aydın, Hatay, Yozgat ve Tokat'ta yaşayan öğrenciler de ankete katılmışlardır.

Bulgular

1. Demografik Bilgiler

Demografik bilgiler kapsamında, araştırmaya katılan öğrencilerin, cinsiyet, öğrenim durumu, öğrenim yılı, çalışma durumları, uzaktan eğitime geçmeden önce Batman'da nerede/kiminde ikamet ettikleri ve gelir durumları incelenmiştir (Tablo2). Buna göre, ankete katılanların %62,3'ü erkek, %37,7'si kadın öğrencilerden oluşmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin yaşları 17 ile 53 arasında değişmektedir ve yaş ortalaması 22'dir. Yaş aralığının bu kadar yüksek olmasının nedeni, araştırmaya tüm öğrenim düzeyindeki öğrencilerin katılmış olmasıdır. Ankete katılanların en yoğun olduğu yaş dilimi 20 ile 22 yaş arasındadır. Bu grubu 23-25 yaş arası takip etmektedir. Ankete katılan öğrencilerin %58'e yakını lisans, %38,7'si önlisans düzeyinde öğrenimlerini sürdürmektedir. Bunun yanında %1'in altında doktora ve %3'ün altında yüksek lisans öğrencisi ankete katılmıştır. Öğrencilerin devam ettikleri öğrenim yıllarına (sınıflarına) bakıldığında ise lisans ve önlisans düzeyinde her sınıfı temsil eden öğrenci katılımının sağlandığı görülmektedir. Yüksek lisans ve doktora öğrencileri bir sınıf belirtmedikleri için kayıp veri oranı bu bölümde daha yüksek çıkmıştır.

Yaş Dağılımları	Frekans	%	Öğrenim Durumu	Frekans	%
17-19	86	7,1	Önlisans	484	38,7
20-22	565	46,5	Lisans	722	57,8
23-25	334	27,5	Y.Lisans	34	2,7
26-28	102	8,4	Doktora	10	0,8
29-31	43	3,5	Toplam	1250	100,0
32-34	29	2,4	Sınıflar	Frekans	%
35-37	23	1,9	1	320	25,6
38-40	16	1,3	2	356	28,5
41-43	6	0,5	3	222	17,8
44-53	12	1	4	312	25
Toplam	1216	100,0	Toplam	1210	100,0
Kayıp veri	34	2,7	Kayıp veri	40	3,2
Toplam	1250		Toplam	1250	
İkamet Durumu				Frekans	%
Ailemin yanında				573	45,8
Arkadaşlarımla evde				112	9
Yurtta				361	28,9
Evde tek başına				55	4,4
Akrabamın yanında				38	3
Diğer				110	8,8
Toplam				1250	100

Tablo 2: Öğrencilerin Yaş, Öğrenim, Öğrenim Yılı ve İkamet Durumu Dağılımları

Araştırmaya katılan öğrencilerin salgın öncesi Batman'daki ikamet durumlarına bakıldığında, yarısına yakınının aileleri ile birlikte yaşadığı, %3'ünün ise akrabalarının yanında kaldığı anlaşılmaktadır. Yurtta kalan öğrencilerin oranı yaklaşık %29, arkadaşları ile birlikte kalanların oranı %9 ve tek başına evde kalanların oranı ise %4,4 olarak tespit edilmiştir (Tablo 2). Tablodan, Batman Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin yaklaşık yarısının ailesinin Batman'da yaşadığı sonucu da çıkmaktadır.

2. Gelir ve Çalışma Durumu

Çalışmanın bu bölümünde, ankete katılan öğrencilerin hanelerine giren aylık gelir ile salgın öncesinde ve salgın sırasında -ankete katılan öğrenciler dâhil- hane bireylerinin çalışma durumlarına bakılmıştır.

Hanelerin gelir durumuna bakıldığında yaklaşık %54'ünün asgari ücret⁶ ve altında gelir sahibi oldukları izlenmektedir. Asgari ücret üstü olarak sayılan 2325 TL ile 3000 TL arasında gelir elde edenler, hanelerin %18,2'sini oluşturmaktadır. 3000 TL ile 4000 TL arasında bir gelire sahip olanların oranı yaklaşık %13 olarak hesaplanmıştır. Hanelerine 4000 TL üstü gelir giren aileler, ankete katılanların %14,7'sine denk gelmektedir. Son iki gelir dilimi, araştırma kapsamında görece yüksek bir gelir düzeyini göstermektedir. Hanelerin yarısından fazlasının asgari ücret ve altında gelir sahibi olması, öğrencilerin gelir seviyelerinin oldukça düşük olduğunun göstergesidir. Bu durum, hanelerde öğrencilerin de çalışmasını zorunlu hale getirmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi öğrencilerin ailelerinin çoğunluğu Batman ve civarındaki yerleşim yerlerinde ikamet etmektedirler. Bu bölge, Türkiye'de istihdam oranlarının en düşük, işsizlik oranlarının ise en yüksek olduğu bölgedir. Batman'ın da içinde bulunduğu TRC 3 Bölgesinde (Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt), 2019 yılı verilerine göre istihdam oranı %30 iken Türkiye genelinde %45,7'dir (TÜİK, 2019). Salgın, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de -sağlık sorunlarına yol açmasının yanı sıra- kapanma önlemleri dolayısıyla işgücü ve istihdam oranlarını da düşürmüştür. Türkiye genelinde Eylül 2019 ve Eylül 2020 arasında geçen bir yıllık süreçte istihdam oranlarında yaklaşık 800 binlik bir azalma olmuştur (TÜİK, 2020a). Salgın sonrası döneme ilişkin bölgesel düzeyde veriler henüz yayımlanmamıştır; ancak bölgesel verilerin yayımlandığı 2014 yılından itibaren bölgenin istihdam oranlarının Türkiye ortalamasından düşük, işsizlik oranlarının ise yüksek gerçekleştiği bilinmektedir. Dolayısıyla Türkiye genelindeki istihdam oranlarından hareketle salgının istihdam oranlarını bölgede daha da düşürdüğünü tahmin etmek güç değildir.

Pandemi döneminde çalışma durumunda nasıl bir değişim yaşandığını araştırma bağlamında görmek için öğrenciler ve ailelerinin pandemi öncesi ve sırasındaki çalışma durumlarına bakılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3'te yer alan salgın öncesi çalışma verileri öğrenciler açısından incelendiğinde, pandemi öncesi dönemde, ankete katılan öğrencilerin %25'inin çalıştığı görülmektedir.

Salgın öncesi çalışma verilerine hane bireyleri açısından bakıldığında, en düşük düzeyde çalışma oranının öğrencilerin annelerinde olduğu anlaşılmaktadır. Aslında kadınların istihdam oranlarının düşüklüğü bölge genelinde karşılaşılan bir durumdur. Kadınların çalışması, çoğunlukla toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili olarak genel kabul görmezken, kentsel yoksulluğun yoğun yaşandığı ya da gelirin oldukça düşük olduğu hanelerde, kadın ve çocukların çalışması hane içi geçim stratejileri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda hane içinde hem annenin hem de çocukların çalışması bu geçim stratejileri bağlamında değerlendirilmektedir. Hanelerde

⁶ Araştırmanın yapıldığı tarihte asgari ücret 2324 TL olarak uygulanmaktadır.

		Salgın Öncesi Çalışma Durumu	
Hane Bireyleri	Frekans	%	
Öğrenci	309	24,7	
Anne	104	8,3	
Baba	662	53	
Kız kardeş	147	11,8	
Erkek kardeş	294	23,5	
		Salgın Sürecinde İşsiz Kalma Durumu	
Hane Bireyleri	Frekans	%	
Öğrenci	127	41,1	
Anne	35	33,6	
Baba	239	36,1	
Kız kardeş	69	46,9	
Erkek kardeş	149	50,6	
Yerleşim Yerine Göre Uzaktan Eğitimde Öğrencilerin Çalışma Durumu		Frekans	%
Büyükşehir Belediye sınırları içinde ilçe	56	32,0	
İl merkezi	169	26,7	
İl merkezi çevresindeki ilçe	43	24,9	
Belde/kasaba	16	23,9	
Köy	44	21,8	

Tablo 3: Çalışma Durumu

çoğunlukla öğrencilerin babalarının çalıştığı görülmektedir. Bu sonuç da Türkiye ve bölge geneliyle paraleldir. Bu bağlamda düşünüldüğünde babaların büyük çoğunluğunun emek piyasasının içinde yer alması beklenirken oranlar daha düşük çıkmıştır. Bu durum bölgedeki işsizliğin bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin kız ve erkek kardeşlerinin çalışma oranları incelendiğinde, öncelikle erkek kardeşlerin çalışma oranlarının kızlara göre daha yüksek olduğu (yaklaşık iki kat) anlaşılmaktadır. Sonuçlar, hanelerde çalışma oranlarının düşük olmasının yanında, geçinmek için öğrenimine devam eden çocukların da çalışmak zorunda olduğunu göstermektedir.

Tablo 3'te yer alan salgın sürecindeki işsiz kalma durumuyla ilgili veriler, pandemi öncesinde çalışan öğrencilerin %41'inin salgınla birlikte işsiz kaldığını göstermektedir. Pandemi süreciyle birlikte diğer hane üyelerinin işsiz kalma oranlarına bakıldığında, annelerin %33,6, babaların %36,1, kız kardeşlerin %46,9 ve erkek kardeşlerin %50,6 oranında işsiz kaldıkları anlaşılmaktadır. Pandemi kapsamında alınan önlemlerle birlikte işyerlerinin kapanması ya da küçülmeye gitmesi nedeniyle işten çıkarmaların yaygınlaşması, öğrencileri ve ailelerini de etkilemiştir. Salgın sürecinde hane üyelerinin işsiz kalması ve hane gelirinin de düşük olması nedeniyle, iş bulabilen 328 öğrencinin bu dönemde çalıştığı gözlemlenmiştir. Pandemi öncesinde çalışan ve çalışmaya devam eden 182 öğrencinin yanı sıra, işsiz kalan 127 öğrenciden 47'si tekrar çalışmaya başlamış, daha önce çalışmamış olan 99 öğrenci ise çalışma hayatına girmiştir.

Tablo 3'te uzaktan eğitim sürecinde çalışan öğrencilerin dağılımı yerleşim yerlerine göre de gösterilmiştir. Öğrencilerin çalışma oranlarında büyük kentlerden kırsal yerleşim yerlerine doğru bir düşüş gözlemlenmektedir. Büyükşehirlerde yaşayan öğrencilerin daha fazla iş imkanına sahip olması nedeni ile daha fazla çalışma oranına sahip olduğu tahmin edilirken, köylerde bu oranın %21,8'e indiği görülmektedir.

3. Uzaktan Eğitimde Kırsal Kentsel Yaşam Farklılıkları

Çalışmanın bu bölümünde, pandemi sırasında öğrencilerin buldukları kırsal ve kentsel yerleşim yerleri ve bu yerlerin koşulları betimlenmiştir. Kentler, üretim ve tüketim mekânları olmalarının yanında eşitsizliğin ve yoksulluğun yoğunlaştığı mekânlardır. Neoliberal politikaların tüm yıkımlarının daha görünür olduğu kentler, salgınla birlikte sadece ekonomik açıdan değil, nitelikleri ve yaşamları etkilemeleri açısından da karmaşık mekânlar haline gelmişlerdir. Salgının dünya genelinde hızla yayılıp pandemiye dönüşmesi, parklar, bahçeler, toplu taşıma araçları, okullar, alışveriş merkezleri gibi insanların günlük ihtiyaçları için kullanılan kentsel mekânları, salgının yayılma merkezleri haline getirmiş ve bu alanların kapatılması insanların evlere kapanmalarına neden olmuştur. Kentler hem kalabalık nüfusları hem de sosyal imkânları nedeniyle “risk ve kriz” alanları olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, kentler nüfus yoğunluğu açısından bir risk doğururken ve insanların büyük bir çoğunluğunu salgın sürecinde bahçeleri ve hatta balkonları olmayan konutlarda yaşamaya mahkûm ederken, diğer yandan gelişmiş kentsel hizmetler ve olanaklar yaratması, cazibesini korumasını sağlamıştır. Kırsal yerleşim yerleri ise, kentsel olanakları sağlamamasına rağmen, az yoğunluklu nüfusu sayesinde kapanma dönemlerinin daha rahat yaşanmasını sağlamıştır. Bu durum var olan kent ve kır gerilimini başka bir boyuta taşımıştır. Salgın döneminde, kalabalıktan uzak kırsal alanlar, kentlerin sıkışmışlığında insanlara farklı olanakların kapısını açarken, kentsel alanlarda sosyo-ekonomik eşitsizlikler daha görünür hale gelmiştir.

Kırsal ve kentsel yaşam farklılıklarını odağına alan bu bölümde öncelikle öğrencilerin pandemi sürecinde kaldıkları yerleşim yerleri ve nerede/kiminle ikamet ettikleri sorulmuştur.

Yerleşim Yeri	Frekans	%
Büyükşehir Belediye sınırları içinde ilçe	175	14
İl merkezi	632	50,6
İl merkezi çevresindeki ilçe	173	13,8
Belde/kasaba	67	5,4
Köy	202	16,2
Kayıp veri	1	0,1
Toplam	1250	100
İkamet Durumu	Frekans	%
Evde ailemin yanında	978	78,2
Arkadaşlarımla evde	60	4,8
Akrabalarımın yanında	62	5
Evde tek başına	67	5,4
Diğer	81	6,5
Kayıp veri	1	0,1
Toplam	1250	100

Tablo 4: Yerleşim Yeri ve İkamet Durumu Dağılımı

Tablo 4'te yer alan dağılıma göre, ankete katılan öğrencilerin çoğunluğu il merkezinde yaşarken, %14'ü büyükşehir belediye sınırları içinde yaşamaktadır. İlçede yaşayanlar, yaklaşık %19'luk, köyde yaşayanlar ise %16'lık bir dilimi oluşturmaktadır. Genel olarak katılımcıların %78,4'ü kentsel alanda, %21,8'i ise kırsal alanda yaşamaktadır. Salgını kent mekânında deneyimleyenlerin oranının kırsal mekânlarda yaşayanlara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Öte yandan öğrencilerin %80'e yakını bu süreci aileleri ile, %5'i akrabalarının yanında geçirmişlerdir. Ailelerinin dışında arkadaşları ile birlikte yaşayanların oranı %4,8 ve evde tek başına salgın süreci ile baş etmeye çalışanların oranı ise %5,4 olarak tespit edilmiştir. Okulların kapanmasıyla birlikte öğrencilerin büyük çoğunluğunun ailelerinin yanına döndüğü anlaşılmaktadır. Bu süreçte yurtlarda ya da arkadaşlarıyla birlikte aynı evde kalan öğrenciler, aile ve akraba yanında kalmaya başlamış ve bu durum öğrencilerin fiziki olarak bir arada olmalarını engellemiştir. Oransal olarak bakıldığında salgın öncesinde yurtlarda ve öğrenci evlerinde kalanların oranı %38 civarında iken salgınla birlikte bu oran yurtların kapanması nedeniyle düşmüş, öğrencilerin sadece %5'i öğrenci evlerinde arkadaşlarıyla kalmaya devam etmiştir.

Öğrencilerin yaşadıkları konut standartları da pandemi sürecini ve dolayısıyla öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerini etkilemektedir. Konut standartlarına, oda sayısı ve konutta yaşayan kişi sayısı üzerinden bakılmıştır. Öğrencilerin kaldıkları konutlarda oda sayısı ortalaması 2,96 olarak bulunmuştur. Öğrenciler ortalama 3 odalı konutlarda yaşamaktadırlar. Buna karşılık hane büyüklüğü 5,19 kişi olarak tespit edilmiştir. Tablo 5'te konutlarda bulunan oda sayısı ile yaşayan kişi sayısının karşılaştırılması yapılmıştır.

Oda Sayısı	Tek	2 kişi	3 kişi	4 kişi	5 kişi	6 kişi	7 ve üzeri	Toplam
1 Oda	29,7	17,6	9,5	5,4	8,1	8,1	21,6	100
2 Oda	6,5	6,1	10,3	16,5	14,2	13,8	32,6	100
3 Oda	1	2,6	7,9	17,2	20,3	17	33,9	100
4 Oda	0,4	2,9	8,7	16,6	16,6	26,6	28,2	100
5 Oda ve fazlası	8,2	3,3	3,3	18	13,1	9,8	44,3	100

Tablo 5: Konutta Bulunan Oda Sayısı ile Yaşayan Kişi Sayısının Karşılaştırılması (%)

Buna göre, tek odaya sahip konutlarda, tek başına yaşayan öğrenci oranı yaklaşık %30'dur. 7 ve daha üzeri hane bireyi ile yaşayan öğrencilerin oranı ise %21,6'dır ve bu oranın oldukça yüksek olduğu izlenmektedir. Büyük konuta sahip olan ailelerin yaklaşık %45'inde hane büyüklüğü 7'den fazla olan kalabalık aileler oturmaktadır. Sonuç olarak hane büyüklüğü ile oda sayısı arasında doğru bir orantı olduğu söylenebilir. Ancak genel olarak bakıldığında öğrencilerin kalabalık hanelerde ve küçük konutlarda yaşadıkları görülmektedir.

Öğrencilerin yaşadığı konutlar uzaktan eğitimleri sırasında ders çalışma imkânları açısından incelendiğinde, hanede bulunan diğer bireyler ile yaşam alanlarını paylaşarak eğitimlerine devam etmek durumunda kaldıkları ve bunun bir dezavantaj olduğu görülmektedir. Tablo 6'da verilen oranlara göre hanelerin sadece %37'sinde öğrencilerin kendilerine ait bir odaları bulunmaktadır. Gözlemlerimiz ve deneyimlerimiz bu durumun, öğrencilerin derslere aktif katılımını engellediği yönündedir. Öğrencilerin çevrimiçi yapılan dersler sırasında özellikle kamera ve ses sistemini kullanmak istememelerinin, içinde buldukları konut şartları ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

	Frekans	%
Kendine ait odası olan	468	37,4
Kendine ait odası olmayan	781	62,5
Kayıp veri	1	0,1
Toplam	1250	100
Yerleşim Yerlerine Göre	Frekans	%
Büyükşehir Belediye sınırları içinde ilçe	69	39,4
İl merkezi	169	44,5
İl merkezi çevresindeki ilçe	43	41
Belde/kasaba	16	31,3
Köy	44	12,9

Tablo 6: Oda Sayısı ve Yerleşim Yeri Göre Dağılımı

Avantajlar	Kentsel Alan			Kırsal Alan	
	Büyükşehir	İl	İlçe	Belde/ Kasaba	Köy
Sosyalleşebildim.	21,1	13,8	15,6	13,4	11,4
Kendimi güvende hissettim.	20,0	25,9	16,6	7,50	26,7
Uzaktan eğitim sürecimi sorunsuz bitirdim.	25,7	24,7	25,4	13,4	14,9
Sağlık hizmetlerine ulaşma imkânı vardı.	24,6	18,8	24,9	17,9	14,4
Belediye/köy muhtarlığı hizmetleri aynı şekilde sürdürüldü.	10,3	9,20	9,80	19,4	9,9
Ekonomik geçimimizi sağlayabildik.	17,7	14,9	16,2	14,9	11,4
Ailemin yanında zaman geçirdim.	40,0	39,8	37,0	21,5	36,6
Salgınla ilgili genel önlemlere uyuldu.	18,3	25,9	20,2	19,4	16,8
Komşuluk ilişkileri sürdürüldü.	7,40	7,80	10,4	11,9	9,4

Tablo 7: Yerleşim Yerlerine Göre Avantajların Dağılımı (%)

Kendine ait bir odası olan öğrencilerin yerleşim yerlerine göre dağılımına bakıldığında ise, bu imkana sahip öğrencilerin çok büyük bir çoğunluğunun kentsel alanlarda yaşadıkları görülmektedir. Büyükşehir, il merkezi ve ilçe merkezlerinde, tek odası olan öğrenci sayısı %40 ve üstü çıkarken, belde ve kasabalarda bu oran %31'e, köylerde ise %12,9'a kadar düşmektedir (Tablo 6). Uzaktan eğitim süreci, öğrenciler için yaşadıkları yerlerin koşullarına göre hem avantajlı hem de dezavantajlı durumlar yaratmıştır. Öğrencilerin kırsal-kentsel yerleşim yerlerine göre farklılaşan avantajları ve dezavantajları ile boş zaman geçirme biçimleri Tablo 7, 8 ve 9'da aktarılmaktadır.

Genel olarak öğrencilerin, uzaktan eğitim sırasında yaşadıkları yer bazında avantajlarına bakıldığında tüm yerleşim yerleri için ilk sırada (büyükşehir %40, il %39,8, ilçe %21,5, köy %36,6 oranlarında) ailelerinin yanında zaman geçirmelerini belirttikleri görülmektedir. Uzaktan eğitimin sağladığı en büyük avantaj, öğrencilerin ailelerinin yanında olmaları olmuştur.

Uzaktan eğitim süresince büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde yaşayan katılımcıların %25,7'si uzaktan eğitim sürecini sorunsuz bitirmesini, %24,6'sı sağlık hizmetlerine ulaşma imkânının olmasını, %21,1'i sosyalleşebildiğini ve %20'si kendini güvende hissettiğini avantaj olarak belirtmişlerdir. Bir bakıma büyük kentte yaşıyor olmanın avantajlarından sayılabilecek olan uzaktan eğitime, sağlık hizmetlerine erişme, ailesinin yanında olması ile kendini güvende hissetme bir arada düşünülebilir. Öte yandan okullar, öğrenciler için sosyalleşme alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle uzaktan eğitime geçilmesi bir yandan öğrencilerin sosyalleşme alanlarını daraltırken bir yandan da yeni sosyalleşme biçimleri ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan bakıldığında büyükşehirler, sosyalleşme açısından diğer yerleşim yerlerine göre daha fazla olanak sağlamıştır ve büyükşehirde yaşayan katılımcılar, tüm kısıtlamalara rağmen bu sosyalleşme olanaklarını değerlendirmişlerdir. Diğer yerleşim yerlerinde yaşayan öğrenciler arasında ise bu açıdan anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

İl merkezlerinde yaşayan katılımcılar, avantaj olarak, salgınla ilgili önlemlere uyulması ve kendini güvende hissetmesini %25,9, uzaktan eğitim sürecini sorunsuz bitirmesini %24,7 ve sağlık hizmetlerine ulaşma imkânı olmasını %18,8 oranında belirtmişlerdir. En düşük oran büyükşehir belediye sınırlarında yaşayan katılımcılar gibi %7,8 ile komşuluk ilişkilerinin sürdürüldüğünü avantaj olarak belirtmişlerdir. Kentsel alanlarda komşuluk ilişkisinin çok önemsenmediği, bu anlamda avantaj olarak görülmediği söylenebilir.

İl merkezi çevresindeki ilçelerde yaşayan katılımcılar, uzaktan eğitim sürecinin avantajları olarak %25,4 oranında uzaktan eğitim sürecini sorunsuz tamamladığını, %24,9 oranında sağlık hizmetlerine ulaşma imkânını ve %20,2 oranında salgınla ilgili genel önlemlere uyulduğunu sıralamaktadırlar. En düşük oranda ise %9,8 oranında muhtarlık hizmetlerinin aynı şekilde sürdürülmesini belirtmişlerdir.

Belde/kasabada yaşayan katılımcıların, uzaktan eğitim sürecinde en avantajlı olarak gördükleri durumlar sırasıyla %19,4 ile belediye/muhtarlık hizmetlerinin aynı şekilde devam etmesi, yine aynı oranla salgınla ilgili önlemlere uyulması ve %17,9 ile sağlık hizmetlerine erişimdir. Burada dikkat çeken durum, öğrencilerin kendini güvende hissetme konusunda verdikleri olumsuz cevaplardır. Ani risk ve tehlike durumlarından biri olan salgın, insanların güven duygusunu sarsan, tedirgin olmalarını beraberinde getiren bir süreçtir. Uzaktan eğitim süresince kendini güvende hissettiğini belirten öğrenciler arasında en düşük oran %7,5 ile belde/kasabada yaşayanlardadır. Bu oran diğer tüm yerleşim yerlerinde yaşayan katılımcılar arasındaki en düşük avantaj düzeyidir. Ancak, yine kırsal alan içinde kabul edilen köylerde kendini güvende hissetme oranı, tüm yerleşim yerleri içinde en yüksek oran çıkmaktadır.

Uzaktan eğitim süresince köyde yaşayanlar açısından avantajlı olarak belirtilen durumlar %26,7 ile kendini güvende hissetme ve %16,8 ile salgınla ilgili önlemlere uyulmasıdır. Muhtarlık hizmetlerini (%9,9) ve komşuluk ilişkilerini (%9,4) avantaj olarak gösterme oranı ise düşük kalmaktadır.

Dezavantajlar	Kentsel Alan			Kırsal Alan	
	Büyükşehir	İl	İlçe	Belde/ Kasaba	Köy
Sosyalleşemedim.	41,1	38,8	36,4	26,9	33,2
Kendimi tedirgin hissettim.	44,0	39,4	30,6	22,4	34,7
Uzaktan eğitim sürecimde sorun yaşadım.	36,0	34,8	38,7	32,8	52,0
Sağlık hizmetlerine ulaşma imkânı kısıtlandı.	25,7	21,7	21,4	20,9	27,7
Belediye/köy muhtarlığı hizmetlerinde aksamalar yaşandı.	15,4	13,1	17,3	22,4	18,8
Ekonomik geçimimiz olumsuz etkilendi.	35,4	34,8	37,0	19,4	38,6
Ailemden uzakta kaldım.	13,7	8,9	9,2	6,0	11,4
Salgınla ilgili genel önlemlere uyulmadı.	13,1	19,1	17,3	17,9	14,4
Komşuluk ilişkileri sürdürüldü.	5,7	8,1	9,2	9,0	11,4

Tablo 8: Yerleşim Yerlerine Göre Dezavantajların Dağılımı (%)

Öğrencilerin uzaktan eğitim süresince yaşadıkları dezavantajların ne olduğuna ilişkin sorulan soruya verdikleri cevaplara bakıldığında; büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde yaşayan öğrencilerden kendilerini tedirgin hissedendenlerin oranı %44, sosyalleşemediklerini söyleyenlerin oranı %41,1 ve ekonomik geçimleri olumsuz etkilenenlerin oranı %35,4'tür. Burada vurgulanması gereken nokta, büyükşehirde yaşayan öğrenciler açısından sosyalleşmenin hem avantaj hem de dezavantaj olarak ortaya çıkmasıdır. En düşük oranda dezavantaj olarak %5,7 ile komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesidir.

Benzer şekilde il merkezinde yaşayan öğrenciler de dezavantaj olarak %39,4 oranında kendilerini tedirgin hissetmeyi, %38,8 oranında sosyalleşememeyi ve %34,8 oranında uzaktan eğitim süresince sorun yaşamaları ile ekonomik geçimlerinin olumsuz etkilendiğini göstermişlerdir. En düşük dezavantaj olarak %8,1 ile büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde oturanlar gibi komşuluk ilişkileri gelmektedir.

İl merkezi çevresindeki ilçelerde yaşayan öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları dezavantajlar ise uzaktan eğitim sürecinde sorun yaşanması (%38,7), ekonomik geçiminin olumsuz etkilenmesi (%37) sosyalleşememe (%36,4) ve kendini tedirgin hissetme (%30,6) olmuştur. Dezavantaj olarak en düşük oranda ise %9,2 ile aileden uzakta kalma ve komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesi gösterilmiştir.

Belde/kasabada yaşayan öğrenciler, uzaktan eğitim sürecinde sorun yaşamalarını (%32,8), sosyalleşememelerini (%26,9), kendilerini tedirgin hissetmelerini (%22,4) ve sağlık hizmetlerine ulaşamamalarını (%20,9) en büyük dezavantajları olarak saymışlardır. En düşük düzeyde dezavantaj ise %6 ile ailenin yanında olamamaktır.

Köyde yaşayanlar ise tıpkı ilçelerde yaşayan öğrenciler gibi dezavantaj olarak ilk sırada uzaktan eğitim sürecinde sorun yaşamalarını (%52), ikinci sırada ekonomik geçimlerinin olumsuz etkilenmesini (%38,6) ve üçüncü sırada kendilerini tedirgin hissetmelerini (%34,7) belirtmişlerdir. En düşük düzeyde gösterilen dezavantajlar ise yine aileden uzak kalamama ve komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesi (%11,4) olarak ifade edilmiştir.

Tüm yerleşim yerlerinde çoğunlukla ailelerden uzak kalma ve komşuluk ilişkileri en az dezavantajlı durum olarak ifade edilmiştir. Aileden uzak kalmanın dezavantaj olarak görülmemesi, üniversitenin uzaktan eğitime geçmesi ile birlikte öğrencilerin çoğunun ailelerinin yanına dönmüş olmalarıyla ilgilidir. En düşük dezavantaj olarak gösterilen komşuluk ilişkilerinin ise yine tüm yerleşim yerlerinde aynı zamanda en az yer verilen avantaj olduğu görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin komşuluk ilişkilerini avantaj ya da dezavantaj olarak tanımlamadıklarını göstermektedir. Uzaktan eğitim sürecinde sorun yaşayanların kırsal alanda yoğunlaştığı, kent merkezlerine yaklaşıldığı oranda diğer dezavantajların yanında arka sıralara düştüğü görülmektedir. Buradan hareketle kırsal alanda ve kent merkezlerinden uzakta yaşayanların uzaktan eğitim süresince en fazla sorun yaşayan kesim olduğu söylenebilir.

Boş Zaman	Kentsel Alan			Kırsal Alan	
	Büyükşehir	İl	İlçe	Belde/ Kasaba	Köy
Ailele zaman geçirerek	50,3	58,1	51,4	31,3	52,5
Bilgisayar/telefon başında geçirerek	25,1	29,6	23,7	20,9	18,3
Arkadaşlarıyla görüşerek	14,3	10,4	9,8	6,0	12,9
Mobil oyun oynayarak	13,1	17,4	17,3	16,4	11,4
Dizi/film izleyerek	41,1	49,1	42,2	28,4	29,7
Sık sık temizlik yaparak	12,0	20,4	20,8	25,4	12,9
Kitap okuyarak	43,4	52,2	48,0	29,9	47,0
Sokağa çıkarak	6,9	7,6	11,6	10,4	4,0
Sanatsal, kültürel etkinliklerle ilgilenerek	24,0	23,6	24,3	26,9	20,8
Hiçbir şey yapmadan	12,6	13,0	13,3	19,4	21,3

Tablo 9: Boş Zaman Geçirme Şekillerinin Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı (%)

Salgının başlaması ile birlikte çoğunlukla ailelerinin yanına dönen öğrencilerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine bakıldığında ağırlıklı olarak tüm yerleşim yerlerinde aileleri ile zaman geçirdikleri görülmektedir. Ayrıca salgınla ilgili çeşitli yasakların (dışarı çıkma kısıtlaması, sosyalleşme alanları olarak kafe, park vb. yerlerin kapatılması) öğrencileri evde zorunlu bir zaman geçirmeye zorlamasından dolayı evde yapılabilecek boş zaman etkinliklerinde yoğunlaşma görülmesi normal bir durumdur. Tüm yerleşim yerlerinde boş zamanlarını ailesi ile geçirmenin ardından en yüksek oranda sırasıyla kitap okuma ve dizi/film seyretme yer almaktadır. Aslında yerleşim yerlerine göre öğrencilerin boş zaman geçirme biçimlerine bakıldığında -oranlarda değişimler olsa da- sıralamada hepsinde ilk üç etkinliğin (aile ile zaman geçirme, kitap okuma, dizi/film seyretme) aynı olduğu görülmektedir.

Boş zamanlarını sık sık temizlik yaparak geçirenler %25,4 ile belde/kasabalarda yoğunlaşmaktadır. Boş zamanlarında hiçbir şey yapmadan geçirenlerin oranı tüm yerleşim yerlerinde %10'un üzerindedir. Kentsel alanda yaşayanların ortalama %12,9 oranında boş zamanlarını hiçbir şey yapmadan geçirirken bu oran kırsal kesimde ortalama olarak %20,35'e ulaşmaktadır.

Bilgisayar/telefon başında zaman geçirmede en düşük oran %18,3 köy ve %20,9 ile belde/kasabalardadır. Bu oranın düşük olması kırsal alanda yaşayanların internet ve cep telefonu/bilgisayar gibi aygıtlara erişme sorunlarından kaynaklı olabilir. Evde internet bağlantısı olan katılımcılara bakıldığında ağırlıklı olarak bunların kentsel alanda oturdukları görülmektedir. Kırsal kesimde ise evde internet bağlantısı olan katılımcı sayısı düşmektedir. %14,4 oranında köyde yaşayanların evlerinde internet olması, boş zamanlarını bilgisayar ve telefonla geçirmenin en düşük oranda köyde yaşayanlarda olmasını destekleyen bir veri olarak değerlendirilebilir.

Türkiye geneline de bakıldığında, bilgisayar ve internet kullanım oranlarının kırsal kesimde düşük olduğu anlaşılmaktadır. İnternet kullanım oranlarının kır ve kent dağılımlarının verildiği son yıl olan 2013 verilerine bakıldığında kırsal alanda bilgisayar ve internet kullanım oranlarının kentin oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Kentte bilgisayar kullanım oranı %59, kırdaki %29,5; internet kullanım oranı ise kentte %58, kırdaki %28,6'dır. Bu durum kent ve kır arasındaki dijital eşitsizliğin boyutu hakkında da fikir vermektedir (TÜİK, 2013).

4. Uzaktan Eğitimde Yaşanılan Sorunlar

Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin yaşadıkları sorunları teknoloji ve donanım eksikliğinden, ekonomik yetersizlikten ve yaşam koşullarından kaynaklanan sorunlar olarak ayırmak mümkündür. Tablo 10'da uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin yaşadıkları sorunların dağılımı gösterilmiştir.

Sorunlar	%
Bu süreçte hiçbir zorluk yaşamadım.	10,9
Sanal sınıf uygulamasını nasıl kullanacağımı bilmiyorum.	40,8
İnternet bağlantısında sorun yaşıyorum.	53
Evde verimli bir çalışma ortamım yok.	29,7
Okulun uzaktan eğitim sisteminden kaynaklanan sorunlar yaşıyorum.	34,2
Ev veya telefonda internet bağlantım yok.	28,7
Bulduğum yerde internet çekmiyor.	29,7
Evimizde tablet, bilgisayar gibi donanımlar yok.	75,2
Pandemi süreci, eğitime odaklanmama engel oluyor.	16,3
Evin maddi geçimini sağlamak zorundayım.	15,5
Ailemin maddi yetersizlik içinde olması, uzaktan eğitim sürecimi etkiliyor.	29,2
Aile içi şiddet nedeniyle uzaktan eğitime odaklanamıyorum.	7,3
Ev içi temizlik, yemek, çocuk bakımı, hasta bakımı gibi bakım işlerini üstlenmek zorundayım.	25,1

Tablo 10: Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğrencilerin Yaşadığı Sorunlar (%)

Tabloya bakıldığında öğrencilerin teknoloji ve donanım eksikliği sorunları, literatürde dijital eşitsizlik/dijital uçurum olarak kavramsallaştırılan durumla ilişkili görünmektedir.

Türkiye'deki internet ve bilişim teknolojileri oranlarına bakıldığında, internet kullanımının 2020 yılında 16-74 yaş grubundaki bireylerde %79 olduğu görülmektedir. İnternet kullanım oranı cinsiyete göre incelendiğinde, bu oranın erkeklerde %84,7, kadınlarda ise %73,3 olduğu anlaşılmaktadır. Hanelerin %50,8'i sabit genişbant bağlantı yani ADSL, kablolu internet, fiber vb. ile internete erişim sağlarken, %86,9'u mobil genişbant bağlantı ile internete erişim sağlamıştır (TÜİK, 2020b).

Sabit genişbantta sahip -yani evinde kablolu interneti, ADSL'i bulunan- hanelerin oranının en düşük olduğu bölgeler ise, %24,5 ile Güneydoğu Anadolu, %25,3 ile Ortadoğu Anadolu ve %31,4 ile Kuzeydoğu Anadolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin yoğun olarak yaşadığı bu bölgelerde sabit genişbantta sahip olma durumu, %50,8 olan Türkiye ortalamasının oldukça altındadır (TÜİK, 2020c).

Batman Üniversitesi öğrencilerine yönelik olarak yapılan araştırma kapsamında teknolojik eksiklikten kaynaklanan sorunların başında, %53 ile internet bağlantısına ilişkin sorun gelmektedir. Öğrencilerin bulunduğu yerleşim yerlerinin bazılarında -özellikle kırsal alanlarda- internetin çekmemesi %30 oranında, uzaktan eğitimde yaşanan sorunlar olarak izlenmektedir. Araştırmanın ortaya çıkardığı sonuçlardan biri de köyde yaşayan öğrencilerin -interneti çekmemesi sorununun dışında- internet bağlantısına sahip olma durumlarının sorunlu olmasıdır. Köyde yaşayan öğrencilerin sadece %14,4'ünün (sabit genişbant ve mobil genişbant dâhil) internet bağlantısının bulunduğu izlenmektedir. Tüm yerleşim yerleri açısından bakıldığında, uzaktan eğitim sırasında sabit genişbant bağlantı ile internete erişebilen öğrenci oranı %28,7'dir. Teknolojik bilgi yetersizliği olarak adlandırabileceğimiz sanal sınıf uygulamasını kullanmayı bilmeme oranı ise %40,8 olarak bulunmuştur.

Öğrencilerin yaşadığı en önemli sorun ise uzaktan eğitim için gerekli olan tablet ve bilgisayar gibi donanımlarının eksik olmasıdır. Bu bilişim teknoloji araçlarına sahip olmayan öğrencilerin oranı %75,2 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye geneline bakıldığında, TÜİK 2020 verilerine göre masaüstü bilgisayar bulunan hane oranı %16,7; taşınabilir bilgisayar bulunan hane oranı %36,4, tablet bulunan hane oranı %22 ve cep telefonu bulunan hanelerin oranı ise %99,4'tür. Önceki yıllarla karşılaştırıldığında masaüstü bilgisayar, taşınabilir bilgisayar ve tablet oranlarında gittikçe gerçekleşen bir düşüşün, cep telefonu oranlarında ise bir artışın olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçları da, bu durumu yansıtmaktadır (TÜİK, 2020d).

Öğrencilerin %34,2'si uzaktan eğitim sisteminden kaynaklanan sorunlardan şikayetçi olmuştur. Uzaktan eğitim sistemi, sadece öğrenciler için değil okullar için de yeterli teknoloji ve donanımı gerektirmektedir. Üniversitelerin böyle bir duruma hazırlıksız yakalanması, tüm öğrencilerin aynı anda sistemi kullanmak istemeleri gibi durumlarda çeşitli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Aslında Batman Üniversitesi, "Yüksek Öğretimde Dijital Dönüşüm"⁷ adlı pilot projenin ikinci fazında yer alan Doğu ve Güneydoğu illerinde kurulu 16 üniversiteden biridir. Ancak bu pilot uygulamanın Batman Üniversitesi özelinde yeterli verimi sağlamadığı görülmektedir.

Öğrencilerin yaklaşık %30'u evlerinde verimli çalışma ortamının bulunmaması ve ailesinin maddi yetersizlik içinde olmasından dolayı uzaktan eğitim sürecini sorunlu geçirdiğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan hanelerin gelirlerinin düşük olması ve konut büyüklüğünün hane büyüklüğüne uygun olmaması, öğrencilerin hane bireylerinin bulunduğu yaşam alanlarından telefonla derslere katılmalarını zorunlu kılmıştır. Ailelerin maddi yetersizliklerinin yanında, öğ-

7 Detaylı bilgi için bkz. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/dijital-egitimde-3-faza-gecildi.aspx>.

rencilerin yaklaşık %25'inin ailelerine destek vermek için çalışması diğer bir sorun olarak kaydedilmiştir. Çünkü çalışan öğrencilerin yarısından fazlası çevrimiçi dersleri düzenli takip edemediklerini belirtmektedirler.

Pandemi sürecinin ve okulların kapanmasının öğrenciler üzerinde yarattığı baskı, eğitim süreçlerini de etkilemiştir. Öğrencilerin %16'sı bu baskıdan dolayı eğitimlerine odaklanamadıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında öğrencilerin ev içi işlere yardım etmeleri de eğitim süreçlerinde yaşanan sorunlardan biri olarak görülmektedir. Son olarak, öğrencilerin %7'si aile içinde yaşanan şiddetten dolayı eğitimlerinde sorun yaşadıklarını söylemişlerdir. Öğrencilerin yaklaşık %11'i ise uzaktan eğitim sürecinde hiçbir sorun yaşamadıklarını söylemiştir.

Sonuç

Bu yazının izleği, salgının yaygınlaşması ve pandemi haline dönmesi sonucunda üniversite eğitiminde ortaya çıkan yeni durumun kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan öğrenciler açısından nasıl deneyimlendiğinin betimlenmesidir. Batman Üniversitesi'nde okuyan 1250 öğrenci ile anket yoluyla gerçekleştirilen bu çalışma, sosyo-ekonomik eşitsizlikler bağlamında uzaktan eğitim sürecinde kır ve kent arasındaki farklılıkların derinleştiğini ortaya koymaktadır.

Araştırma alanından elde edilen veriler doğrultusunda, sonuçlara detaylı olarak bakıldığında, ankete katılan öğrencilerin yaş ortalamasının 22 olduğu, çoğunluğunun erkek olduğu ve lisans eğitimlerine devam ettikleri görülmektedir. Öğrenciler genellikle Batman ve çevresinde yer alan il, ilçe ve köylerde yaşamaktadır. Eğitim süreçlerini aileleri ile beraber geçiren öğrencilerin oranı, ankete katılanların yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Ailelerin geçim durumlarına bakıldığında yarısından fazlasının maddi yetersizlik çektiği anlaşılmaktadır. Özellikle bölgenin yapısı itibarıyla hanenin geçiminden sorumlu görülen erkeklerin çalışma oranlarının beklenenden düşük olması, bölgede işsizlik oranlarının yüksek olmasıyla açıklanabilir. İstihdam olanaklarının son derece kısıtlı olduğu bölgede, öğrencilerin hem yaş hem de eğitim durumu açısından piyasanın taleplerine daha uygun olmaları nedeniyle ailenin geçimini sağlamak üzere çalışma hayatına girmeleri söz konusudur. Zaten yoksul hanelerde kullanılan geçinme stratejisi, öğrenciler dahil hanenin tüm üyelerinin çalışmasını zorunlu kılmaktadır. Araştırma, hem pandemi öncesinde hem pandemi sırasında öğrencilerin yaklaşık %25'inin eğitimlerine devam ederken çalıştıklarını ortaya koymuştur. Çalışan öğrencilerin genellikle kentsel alanlarda yaşadıkları, kırsal alanda yaşayan öğrencilerin çalışma oranlarının daha düşük olduğu görülmüştür.

Uzaktan eğitimin verimli olabilmesinin şartlarından biri, öğrencilerin çevrimiçi derslere katılabilecek mekânsal imkanlara sahip olmasıdır. Başka bir ifade ile oturdukları konutlarda çalışma odalarının ya da kendilerine ait bir odanın bulunmasıdır. Aile bireyleri ile paylaştıkları yaşam alanlarında derslere katılan öğrencilerin, eğitimden verim almaları mümkün olmamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin oturdukları konutlar ortalama 3 odalı olup, hane büyüklüğü ortalaması 5 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla, öğrencilerin büyük çoğunluğunun kendilerine ait bir odası bulunmamaktadır. Özellikle kırsal alanda yaşayan öğrencilerin, kentsel alanlarda yaşayanlara oranla ayrı bir odaya sahip olma durumları çok daha düşük seviyelerdedir.

Uzaktan eğitim süreci öğrenciler için hem avantajlı hem de dezavantajlı durumlar yaratmıştır. Kır-kent farklılaşması olmaksızın öğrencilerin avantajlı olduğu durumların başında, bu süreci aileleri ile birlikte geçirmeleri gelmektedir. Öğrencilerin avantaj olarak gördüğü bir diğer durum ise, eğitim sürecinin sorunsuz bitmesidir. Bununla birlikte kentsel alanlarda yaşayan öğrenciler için uzaktan eğitim sürecinin, kırsal alanlarda yaşayanlara göre daha sorunsuz geçtiği görül-

müştür. Bir başka dikkat çeken nokta ise, öğrencilerin kendilerini güvende hissetme durumlarıdır. Hem kentsel alanlarda hem de kırsal alanlarda öğrenciler için kendini güvende hissetme hali önemli bir avantaj olarak görülmektedir. Bununla birlikte kendini güvende hissetme durumunun nedenlerinin kentsel ve kırsal alanlarda farklılaştığı düşünülmektedir. Kentsel alanlarda yaşayan öğrenciler sağlık hizmetleri başta olmak üzere kentsel hizmetlere daha kolay ulaşabildikleri için kendilerini güvende hissederken, kırsal alanda yaşayanların ise nüfusun az olması ve bulaş riskinin düşüklüğü gibi nedenlerle kendilerini daha güvende hissettikleri tahmin edilmektedir. Bu durum aynı zamanda kentsel ve kırsal alanların pandemi sürecindeki avantajları olarak da bilinmektedir. Bununla birlikte, kentlerde nüfusun fazlalığının bulaş riskini artırması, kırsal alanlarda ise temel hizmetlere erişimin kısıtlı olması öğrenciler açısından dezavantaj olarak görülmekte ve tedirginlik yaratmaktadır.

Sosyalleşme de öğrencilerin bu süreçte yaşadıkları dezavantajlı durumlardan biridir. Öğrencilerin sosyalleşme durumları, kentsel alanlarda mekânların salgını hızlandırma etkisi ile sınırlanırken, kırsal alanlarda olanakların kısıtlılığı nedeniyle sınırlanmıştır.

Aile ile zaman geçirmek, dizi film izlemek ve kitap okumak öğrencilerin evde boş zamanlarını geçirmek için en çok tercih ettikleri aktiviteler olmaktadır. Sosyal medyada vakit geçirmek ve mobil oyun oynamak gibi dijital etkinlikler ise kentsel alanlarda yaşayan öğrenciler tarafından daha çok tercih edilmektedir. Kırsal alanlarda yaşayan öğrencilerin bu faaliyetlerle daha az oranda zaman geçirmeleri, kırsalın teknolojik yetersizlikleri ile açıklanabilir.

Öte yandan uzaktan eğitim sürecini deneyimleyen öğrenciler birçok sorunla karşılaşmışlardır. Bu sorunlar arasında ilk sırada internetten kaynaklanan sorunlar yer almaktadır. Halbuki uzaktan eğitim sürecinin en önemli bileşeni, internetin varlığı ve bağlantının sorunsuz sağlanmasıdır. Bu açıdan kentsel alanlarda yaşayan öğrencilerin, hem evlerinde internet bağlantısına sahip olmaları hem de internetin kira göre daha sorunsuz olması bağlamında kırsal alanlarda yaşayanlara göre avantajlı bir durumda oldukları görülmektedir. Öğrencilerin uzaktan eğitim sürecini etkileyen bir diğer sorun, ailelerin sosyo ekonomik durumlarıdır. Ailelerin maddi yetersizlikleri sonucunda öğrencilerin çalışmak durumunda kalmaları, eğitim sürecindeki verimlerini düşürmekte hatta eğitimlerine devam etmelerinde engel olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırma, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Batman Üniversitesi öğrencilerinin uzaktan eğitim sürecinde dijital eşitsizliği yaşadıklarını göstermektedir. Kırsal alanda yaşayan öğrencilerin ise bu eşitsizliği daha fazla yaşadığı söylenebilir. Dijital eşitsizliğin sosyo-ekonomik eşitsizlik ile de yakından ilişkili olduğu düşünüldüğünde bölge genelinde bunun derinleşmesinin kaçınılmaz olduğu sonucuna varılabilir.

Kaynaklar

Batman Üniversitesi, (2020). 2020 yılı performans programı. 15.02.2021 tarihinde <https://batman.edu.tr/Files/Upload/2020Performanspdf.pdf> adresinden edinilmiştir.

Buluk, B., Eşitti, B. (2020). Koronavirüs (Covid-19) sürecinde uzaktan eğitimin turizm lisans öğrencileri tarafından değerlendirilmesi. *Journal of Awareness*, 5(3), ss. 285-298.

Can, N. Köroğlu, Y. (2020). COVID-19 döneminde yaygınlaşan uzaktan eğitimin değerlendirilmesi ve eğitim emekçileri açısından incelenmesi. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 3(4), ss.370-381.

Hayır Kanar, M., Görgülü Arı, A. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitimdeki sınavlar hakkında öğrenci görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(74), ss.364-380

Houlden, S., & Veletsianos, G. (2020). Coronavirus pushes universities to switch to online classes: But are they ready? *The Conversation*. 01.02.2021 tarihinde <https://theconversation>.

com/coronavirus-pushes-universities-to-switch-to-onlineclasses-but-are-they-ready-132728 adresinden edinilmiştir.

Hüsnüoğlu, N. ve Öztürk, L. (2017). Dijital bölünme: Nedenleri ve türleri. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 3(5), ss. 6-21.

Joosten, T., & Cusatis, R. (2020). Online learning readiness. *American Journal of Distance Education*. 02.02.2021 tarihinde <https://doi.org/10.1080/08923647.2020.1726167> adresinden edinilmiştir.

Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Kocabaş, A. (2020). Eşitsizlik ve Covid-19, TTB Covid-19 Pandemisi Altıncı Ayı Değerlendirme Raporu, 05.04.2021 tarihinde https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part50.pdf adresinden edinilmiştir.

Moore, R., Vitale, D. Stawinoga, N. (2018). *The digital divide and educational equity*. 17.01.2021 tarihinde <https://www.act.org/content/dam/act/unsecured/documents/R1698-digital-divide-2018-08.pdf> adresinden edinilmiştir.

Nejla Kurul ile Söyleşi, 26 Aralık 2020, Pandemi döneminde eğitim: 'Bir boşluğa bakıyor gibiyiz', Serkan Alan, Necla Kurul ile söyleşi, 05.04.2021 tarihinde <https://www.gazeteduvar.com.tr/pandemi-doneminde-egitim-bir-bosluga-bakiyor-gibiyiz-haber-1508335>, adresinden edinilmiştir.

Nerse, S. (2020). Dijital eğitimde eşitsizlikler: Kırsal-kentsel ayrımlar ve sosyoekonomik farklılaşmalar. *İnsan ve Toplum*. 11.01.2021 tarihinde <https://insanvetoplum.org/content/6-sayilar/26-10-4/14-mo548/nerse.pdf> adresinden edinilmiştir.

OECD, (2001). *Understanding the digital divide*. 17.01.2021 tarihinde <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/236405667766.pdf?expires=1615835931&id=id&accname=guest&checksum=215D9B063862658F049EA00B04CAEF9F> adresinden edinilmiştir.

Orçanlı, K., Bekmezci, M. (2020). Üniversite öğrencilerinin Covid-19 pandemisinde uzaktan eğitim algısının belirlenmesi ve bazı demografik değişkenlerle ilişkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 6 (2), ss.88-108. DOI: 10.29131/iiibd.836277.

Özen, H. (2020). Eğitimde sınıflararası eşitsizlik artıyor, Merve Akman'ın Röportajı 30.10.2020, 05.04.2021 <https://www.eskisehir.net/eskisehir/egitimde-siniflar-arasi-esitsizlik-artiyor-h39632.html>, adresinden edinilmiştir.

Rogers, E. M. (2020). The digital divide. *Sage Journals*. 21.01.2021 tarihinde <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/135485650100700406> adresinden edinilmiştir.

Telli Yamamoto, G. ve Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrimiçi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*. 3 (1), ss. 25-34.

TÜİK, (2013). Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2013. 15.02.2021 tarihinde <https://tuikweb.tuik.gov.tr/MicroVeri/HHBTKA2013/turkce/ozet-tablolar/index.html> adresinden edinilmiştir.

TÜİK, (2019). İşgücü istatistikleri, 2019. 16.02.2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2019-33784> adresinden edinilmiştir.

TÜİK, (2020a). İşgücü istatistikleri, Eylül 2020. 16.02.2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Labour-Force-Statistics-September-2020-33793> adresinden edinilmiştir.

TÜİK, (2020b). Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2020. 17.02.2021 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) adresinden edinilmiştir.

TÜİK, (2020c). İstatistiksel tablolar: İstatistikî bölge birimleri sınıflaması 1.düzye'e göre evden genişbant bağlantı ile internet erişimi olan hanelerin oranı, 2011-2020. 17.02.2021 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) adresinden edinilmiştir.

TÜİK, (2020). İstatistiksel tablolar: Hanelerde bilişim teknolojileri bulunma oranı, 2004-2020. 17.02.2021 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) adresinden edinilmiştir.

World Health Organization, (2020). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020. 15.01.2021 tarihinde <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> adresinden edinilmiştir.

Yıldız, A. Akar Vural, R. (2020). COVID-19 pandemisi ve derinleşen eğitim Eşitsizlikleri, TTB COVID-19 Pandemisi Altıncı Ayı Değerlendirme Raporu, 05.04.2021 tarihinde https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part64.pdf adresinden edinilmiştir.

YÖK, (2020). Dijital dönüşüm projesi. 17.02.2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/dijital-egitimde-3-faza-gecildi.aspx> adresinden edinilmiştir.

Çelik, Z., Şahin Ayyüce, S. (2020). Pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecinde eğitimsel eşitsizliklerin yeniden üretimi. F. Kaleci, E. Başaran (Ed.), *Pandemi Sürecinde Sosyoekonomik Değişim ve Dönüşümler: Fırsatlar, Tehditler, Yeni Normlar* içinde (ss.587-623). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.

Özer, M., Suna, H.E. 2020. COVID-19 Salgını ve eğitim. M. Şeker, A.Ö. Özer, C. Korkut (Ed.). *Küresel Salgının Anatomisi, İnsan ve Toplumun Geleceği* içinde (ss.173-192). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını.

